

Джейн ОСТІН

ПЕРЕКОНАННЯ

Київ
“ЗНАННЯ”

Розділ 1

Сер Волтер Еліот із Келлінч-Холу в графстві Сомерсетшир був чоловіком, що задля насолоди ніколи не брав до рук жодної іншої книжки, крім Книги баронетів: там він знаходив собі роботу в години дозвілля і розраду в години неспокою; там пробуджувався його хист виявляти захват і повагу, споглядаючи нечисленні залишки найдавніших грамот; там будь-які неприємні почуття, породжені домашніми справами, цілком природно оберталися в жалощі й зневагу, коли він проглядав майже безкінечні записи минулого століття; і там, якщо жодна інша сторінка неспроможна була його зацікавити, він завжди із невичерпним інтересом читав свою власну історію. Ось та сторінка, на якій зазвичай розгортався його улюблений том:

“Еліот із Келлінч-Холу

Волтер Еліот, народився 1 березня 1760 р., одружився 15 липня 1784 р. з Елізабет, донькою Джеймса Стівенсона, есквайра з Саут-Парку в графстві Глостер; від цієї леді (померлої 1800 р.) він мав потомство: Елізабет, народжену 1 червня 1785 р.; Анну, народжену 9 серпня 1787 р.; мертвонародженого сина, 5 листопада 1789 р.; Мері, народжену 20 листопада 1791 р.”

Саме таким був абзац, складений попервах руками друкаря, проте сер Волтер поліпшив його, додавши — щоб знав він сам і родина — такі слова після дати народження Мері: “Вийшла заміж 16 грудня 1810 р. за Чарльза, сина і спадкоємця Чарльза Мазгроува, есквайра з Апперкроса в графстві Сомерсет”, — і вставивши задля точності день місяця, коли втратив дружину.

Далі простими словами було викладено історію становлення давньої та шанованої родини: як вона спершу оселилася в Чеширі, як її згадав Дагдейл у своєму каталозі аристократії XVII ст., як вона служила в канцелярії високого шерифа, представляла округ у трьох послідовних складах парламенту, засвідчувала вірність, як їй надали титул баронета у перший рік королювання Карла II; там були перелічені всі Мері та Елізабет, з якими одружувалися представники родини; це все разом становило дві гарненькі сторінки в дванадцятку частку аркуша й закінчувалося гербом і підписом, що “головний осідок родини — Келлінч-Хол у графстві Сомерсет”, та ще одним рукописним доповненням сера Волтера:

“Імовірний спадкоємець — Вільям Волтер Еліот, есквайр, праправнук другого сера Волтера”.

Марнославство характеризувало сера Волтера Еліота з голови до ніг: воно оповивало і його особистість, і його становище. Замолоду він був напрочуд вродливий, і в п'ятдесят чотири роки залишався все ще гарним чоловіком. Мало яка жінка уміла більше перейматися своїм зовнішнім виглядом, ніж він, і так само жоден слуга будь-якого новоспеченого лорда не міг би ще більше тішитися своїм місцем у суспільстві. Сер Волтер вважав, що благословення красою поступається тільки благословенню баронетством, і тому незмінним об'єктом його найщирішої поваги та відданості був він сам, сер Волтер Еліот, який поєднував ці обидва обдаровання.

З огляду на гарну зовнішність і статус сер Волтер мав усі підстави претендувати на щиру любов, саме завдяки їм він, напевне, одружився з жінкою, чий характер був незмірно вищий від усього, чого заслуговувала його вдача. Леді Еліот була чудовою жінкою, розумною і приязною, її судження і поведінка, якщо пробачити дівочу закоханість, унаслідок якої вона стала леді Еліот, згодом ніколи не потребували поблажливості. До вад сера Еліота вона ставилася з гумором або ж пом'якшувала, приховувала їх, і сімнадцять років сприяла тому, що його справді поважали; хоча сама леді Еліот не була найщасливішою людиною у світі, у своїх обов'язках, друзях та дітях вона знаходила досить, щоб любити життя, і воно аж ніяк не було байдужим для неї, коли їй судилося покинути їх. Троє дівчат, де двом старшим було шістнадцять і чотирнадцять років, становили не просто страхотливу спадщину, що її лишала мати, а були радше важким тягарем, який довелося передати під владу й опіку самовдоволеного, недоумкуватого батька. Щоправда, леді Еліот мала одну дуже близьку подругу — розумну, гідну жінку, яка була настільки прив'язана до неї, що вирішила оселитися неподалік, у селі Келлінчі; на її доброту та пораду леді Еліот здебільшого й покладалася, сподіваючись, що подруга якнайкраще сприятиме й допоможе її донькам у засвоєнні тих знань і добрих принципів, які вона ревно їм прищеплювала.

Ця подруга і сер Волтер *не* одружилися, як того могли очікувати з огляду на обставини їхні знайомі. Минуло тринадцять років від смерті леді Еліот, а вони й далі були недалекими сусідами і близькими друзями, він лишився вдівцем, а вона — вдовою.

Те, що леді Рассел, статечного віку й характеру, добре забезпечена, не мала думки про другий шлюб, не потребує виправдань перед публікою, схильною бути радше безпідставно невдоволеною, коли жінка таки *виходить* знову заміж, ніж коли *не* виходить, натомість тривале

життя одинцем сера Волтера потребує пояснення. Тож нехай буде відомо, що сер Волтер, наче добрий батько (зіткнувшись з одним чи двома особистими розчаруваннями під час дуже нерозважливих спроб позалицятися), пишався, що живе сам-один задля добра любих доньок. Заради однієї, найстаршої, він справді віддав би все, проте не відчував аж надто великої спокуси так вчинити. У шістнадцять років Елізабет дісталися всі, що тільки були можливі, материні права і вплив, а оскільки вона була дуже гарненька й вельми схожа на батька, її слово завжди мало вагу, тож жили вони в цілковитій злагоді. Про двох інших дочок сер Волтер був украй невисокої думки. Мері, щоправда, набула трохи ваги, ставши місіс Чарльз Мазгроув, проте Анна, маючи витончений розум і лагідний характер, що забезпечили б їй гідне становище серед прогресивних людей, була ніким і для батька, і для старшої сестри, до неї ніхто не прислухався, її бажаннями завжди нехтували — вона була лише Анною.

Зате для леді Рассел дівчина справді була найдорожчою й улюбленою названою донькою, якою вона пишалася, а до того, ще й подругою. Леді Рассел любила всіх дівчат, але, тільки спілкуючись з Анною, могла уявляти собі, ніби їхня мати воскресла.

Кілька років тому Анна Еліот була дуже гарненькою дівчинкою, але її краса рано змарніла, і, оскільки навіть у розквіті тієї краси батько не бачив майже нічого, чим можна було б захоплюватися (настільки відрізнялися її тонкі риси і лагідні темні очі від його власних), тепер, коли донька втратила свіжість і схудла, у її обличчі не було вже нічого, що могло б викликати його схвальну оцінку. Він ніколи не тішив себе великою надією, а тепер уже й не мав жодної, що прочитає коли-небудь її ім'я на якійсь зі сторінок своєї улюбленої книжки. На цілковиту рівність шлюбного зв'язку слід розраховувати тільки з Елізабет, бо Мері поєдналася лише з давньою дворянською родиною, яка тішиться повагою й має великі стат-

ки, а отже, ця донька *віддала* всю честь і не отримала нічого взамін, а от Елізабет коли-небудь вийде заміж за рівню.

Інколи трапляється, що жінка в двадцять дев'ять років виглядає гарнішою, ніж десять років тому, а загалом, якщо її не спіткали хвороби чи прикрі переживання, це пора життя, коли навряд чи вже втрачено бодай трохи чару. Так було і з Елізабет, і далі незмінно гарною міс Еліот, якою вона стала тринадцять років тому, тож серу Волтеру можна було б вибачити, що, забувши про її вік або принаймні будучи тільки наполовину дурнем, він вважав, що він сам та Елізабет цвітуть, як і завжди, серед решти людей, що втрачають привабливість, бо ж виразно бачив, як старіють члени його родини і знайомі. Анна змарніла, Мері втратила витонченість, кожне обличчя в окрузі погіршало, а невпинне збільшення "гусячих лапок" на скронях леді Рассел давно вже засмучувало його.

Елізабет не була настільки внутрішньо задоволена, як її батько. Тринадцять років вона правила за господиню в Келлінч-Холі, головуючи й керуючи із самовладанням і рішучістю, які ніколи б не спонукали думати, що вона молодша, ніж є насправді. Елізабет тринадцять років виконувала обов'язки господині дому, визначала закони його життя, першою йшла до фаєтона з четвериком коней і виходила одразу після леді Рассел з усіх віталень та їдалень в околиці. Тринадцять морозяних зим вона відкривала кожен бал, гідний цієї назви, який могла собі дозволити незаможна округа, і тринадцять весен показувала свою красу, їдучи з батьком до Лондона задля кількох тижнів щорічної насолоди великосвітським товариством. Елізабет пам'ятала це все, усвідомлювала, що їй уже двадцять дев'ять років, і тому й відчувала певні жалі та побоювання; вона була цілком задоволена, що й досі не менш гарна, ніж завжди, але відчувала наближення небезпечних років і зраділа б, якби мала певність, що протягом наступного року чи двох її руки попросить

належним чином чоловік із кров'ю баронета в жилах. Тоді б Елізабет, може, знову брала б до рук книгу над книгами з не меншою радістю, ніж на світанку юності, бо тепер вона не любила її. Завжди споглядати дату свого народження і бачити, що далі йде тільки запис про шлюб наймолодшої сестри, — та книжка через це ставала злом, тож Елізабет, коли батько лишав її розгорнутою на столі коло неї, не раз доводилося, відводячи очі, згортати її й відсувати вбік.

Крім того, Елізабет відчувала розчарування через те, про що ця книжка, а надто історія її родини, мали їй завжди нагадувати. Дівчину розчарував імовірний спадкоємець, той самий Вільям Волтер Еліот, есквайр, чиї права так великодушно підтримував її батько.

Елізабет, ще малою дівчинкою дізнавшись, що він стане, якщо вона не матиме брата, майбутнім баронетом, уже мала намір вийти за нього заміж, а її батько завжди натякав, що так і має бути. Коли той містер Еліот був хлопчиком, вони ще не знали його, але невдовзі після смерті леді Еліот сер Волтер подумав про потребу знайомства, і, хоча на його спроби аж ніяк не реагували теплою прихильністю, засвідчив, зважаючи на скромну стриманість юності, наполегливість своїх намагань, тож під час однієї з весняних виправ до Лондона, коли краса Елізабет тільки розцвіла, містера Еліота змусили представитися.

Тієї пори він був ще дуже юним, щойно почав вивчати право, Елізабет вважала, що він украй милий, тож усі плани на його користь були підтверджені. Містера Еліота запросили в Келлінч-Хол, про нього розмовляли і чекали його аж до кінця року, проте він так і не приїхав. Наступної весни його знову бачили в місті, помітили, що він не менш милий, знову заохочували його, запрошували й чекали, але він знову не приїхав, а наступна прикра новина полягала в тому, що він оженився. Замість просувати свою фортуна по лінії, визначеній для спадкоємця дому Еліотів, він обрав собі неза-

лежність, пов'язавши свою долю з багатою жінкою невисокого походження.

Сер Волтер нарікав на це. Як голова дому він вважав, що з ним мали б порадитися, надто після того, як він так публічно брав юнака за руку. “Адже їх могли бачити разом, — зауважив він, — одного разу на майданчику “Теттерсоллз”, де роблять ставки на іподромі, і двічі у вестибюлі Палати громад”. Сер Волтер висловив своє несхвалення, але зважали на нього, вочевидь, дуже мало. Містер Еліот не намагався вибачитись і не переймався тим, що родина тепер не звертала на нього уваги, тож сер Волтер постановив, мовляв, він не гідний бути частиною її, й усе знайомство між ними припинилося.

Елізабет і досі, коли минуло вже кілька років, відчувала гнів, згадуючи цю прикру притичину з містером Еліотом, що подобався їй і сам по собі, а ще більше тому, що був спадкоємцем її батька, сповнена великих родинних гордощів, тільки в ньому вона могла добачити належну пару для найстаршої доньки сера Волтера Еліота. Від першої до останньої літери абетки не було жодного баронета, якого її серце могло б настільки ж охоче визнати за рівню. Проте містер Еліот поводився так жалюгідно, що — хоча тепер, улітку 1814 року, Елізабет і пов'язувала жалобні стрічки по його дружині — вона не могла й припустити, що про нього варто подумати знову. Про ганьбу його першого шлюбу вже можна було б, напевне, й забути, бо ж не було причини припускати, ніби її увічнить якийсь нащадок, якби містер Еліот не вчинив ще гірше: адже він, як розповіли їм добрі друзі, що, звісно, не стояли осторонь, говорив про них усіх із крайньою неповагою, напрочуд зневажливо і презирливо відгукувався про ту саму кров, до якої належав, та почесні, які згодом мали дістатися йому. Таке годі було простити.

Такими були почування та думки Елізабет Еліот; такі турботи затьмарювали і такі переживання урізноманіт-

нювали буденність та вишуканість, пишноту та нікчемність її існування; такими були почуття, які спонукали до довгого, позбавленого подій життя в одноманітному сільському колі й заповнювали порожнечу, бо ж у неї не було ані навичок виконувати якусь роботу поза домом, ані талантів чи умінь, які можна було б застосувати, не переступаючи рідний поріг.

Але тепер до цього всього додався інший клопіт і душевні переживання. Батько Елізабет поринав у дедалі більшу фінансову скруту. Вона знала: якщо тепер він взявся за родовід баронетів, то на те, щоб прогнати з думок великі рахунки постачальників і небажані натяки містера Шеперда, приватного агента. Келлінч був добрим маєтком, але не відповідав уявленням сера Волтера щодо рівня життя, достойного його власника. Поки жила леді Еліот, там були господарський підхід, поміркованість та економія, що якраз і утримували сера Волтера у межах його прибутку, але разом із нею померла й уся розважливість, тож відтоді він усякчас витрачав понадміру. Він не міг витратити менше, бо не робив нічого, крім того, що був покликаний робити сер Волтер Еліот відповідно до свого титулу, але, хоч який бездоганний, він не тільки страхітливо загрузав у борги, а й чув про це так часто, що стало марним приховувати цей стан довше, бодай навіть почасти, від рідної доньки. Торік навесні в місті він кілька разів натякав Елізабет на це і навіть зайшов так далеко, що сказав: “Чи можемо ми зменшити витрати? Чи спадає тобі на думку яка-небудь стаття, де можна зменшити витрати?” — і Елізабет, слід віддати їй належне, у першому запалі жіночої тривоги серйозно заходилася думати, що можна було б удіяти, й запропонувала зрештою такі два напрями економії: позбутися непотрібного добродичинства та утриматися від нового умеблювання салону; до цих двох доречних заходів вона згодом додала щасливу думку не давати ніяких подарунків Анні, що було щорічним звичаєм у родині. Але ці заходи, хоч які

добрі самі по собі, були недостатні з огляду на справжній розмір лиха, в усій тяжкості якого сер Волтер не вдовзі відчув себе змушеним признатися доньці. Елізабет не могла запропонувати нічого, що мало б ще більшу ефективність. Почувалася, що до неї ставляться несправедливо, почувалася нещасною, як і батько, і ніхто з них не був здатним придумати якийсь спосіб зменшити витрати, не підточивши своєї гідності, не погіршивши свого комфорту якимсь нестерпним способом.

Сер Волтер міг розпоряджатися тільки невеликою частиною свого маєтку, та навіть якби кожен його акр можна було відчужити, це не мало б жодного значення. Він зволив віддати під заставу все, що міг, але ніколи не погоджувався продати. Ні, сер Волтер ніколи не зганьбив би своє ім'я аж отак. Маєток Келлінч слід передати цілим і неподіленим, як він і отримав його.

Отож було вирішено покликати для поради двох довірених друзів: містера Шеперда, що жив у сусідньому містечку, де був базар, і леді Рассел; і батько, і донька, здається, сподівалися, що від когось із них зможуть почути пропозицію, яка позбавить їх скрути і зменшить їхні витрати, не змусивши бодай трохи вгамувати потурання вподобанням і гордошам.

Розділ 2

Містер Шеперд, увічливий, обережний адвокат, що, хоч якими могли бути його вплив на сера Волтера і думки про нього, воліючи, щоб щось *прикре* пропонував хтось інший, вибачився, що не висловив бодай найменшого натяку, і тільки просив дозволу рекомендувати завуальоване посилення на блискуче судження леді Рассел, бо від її відомого здорового глузду він і сам усім сер-

цем сподівається почути про такі рішучі заходи, які б хотів бачити остаточно ухваленими.

Леді Рассел найревніше перейнялася цим питанням і присвятила йому найповажніші роздуми. Вона була жінка радше розважлива, ніж кмітлива, тож тепер їй було вкрай важко дійти якої-небудь постанови внаслідок суперечності між двома провідними принципами. Сама вона дотримувалася суворої чесності й мала витончене чуття честі, проте більше прагнула пощадити чуття сера Волтера, ніж дбала про репутацію родини, не менш аристократичної в її уявленнях про те, що належить Еліотам, ніж міг бути аристократичним будь-хто, наділений розумом і чесністю. Леді Рассел була зичлива, милосердна, добра жінка, здатна на велику приязнь, найкоректніша у своїй поведінці, сувора в уявленнях про пристойність і з манерами, які вважали за взірць доброго виховання. Вона мала витончений розум і, загалом кажучи, була раціональна й послідовна, проте упереджена щодо предків: цінувала становище і значення, тож у людей, які мали їх, недобачала притаманні їм вади. Сама вдова лише лицаря, вона віддавала все належне титулу баронета, тож сер Волтер — незалежно від його претензій — як давній знайомий, уважний сусід, люб'язний лендлорд, чоловік її дуже дорогої подруги, батько Анни та її сестер — мав, на її думку, бо ж був сером Волтером, право на велике співчуття й увагу з огляду на його теперішні труднощі.

Еліоти мають зменшити витрати, щодо цього сумнівів не було. Проте леді Рассел дуже переживала за те, щоб зробити це з якомога меншим боєм для сера Волтера й Елізабет. Вона склала плани економії, провела точні розрахунки і зробила те, про що ніхто інший не подумав: порадила з Анною, хоча решта, здається, ніколи не вважали, що їй бодай трохи цікаве це питання. Леді Рассел запитала і певною мірою врахувала її думку під час визначення плану скорочення витрат, який нарешті подали серу Волтеру. У кожній Анніній поправці чес-